

Чабан Н.А.

аспірант,

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології

імені М.Т. Рильського

Національної академії наук України

ЗМІНИ В ПОБУТІ (РОДИННА ОБРЯДОВІСТЬ) ОДЕСИТІВ В КІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Висвітлення побуту одеситів, здебільшого залишилось поза увагою, нагальна потреба у вивченні родини, її психоетнічних проявів, типологізації етнокультурних явищ, постала вже наприкінці ХХ-ХХІ століттях. Звернення до даної теми має суттєве підґрунтя, оскільки багатонаціональне українське місто на сьогоднішній день є малодосліджене з погляду етнологічної науки. Слушним є зауваження О. Удода, що для розуміння соціально-психологічного клімату у суспільстві і того, як він вплинув на внутрішньо-сімейні стосунки, потрібне оприлюднення побуту, психологізації повсякденного життя та ставлення людини до повсякденних проблем [1, с. 12].

Городяни, як і зараз, так і в минулому столітті, відрізнялись від мешканців сільської місцевості. Місто за своєю специфікою (різнонаціональний склад, різний термін проживання в умовах урбанізованого середовища, інші типи господарських занять тощо) зумовлює нові соціально-побутові проблеми, людина у ньому перестає бути об'єктом спостереження і контролю громади, що у свою чергу веде до зміни етичних уявлень, скорочення чи нівелювання традиційних уявлень та звичаїв. Сприйняття дійсності змінюється за рахунок глобалізації, розвитку техніки та науки, політичних, економічних та релігійних змін, під впливом інших культур на всі сфери життя України. Оселя зазвичай вже не оздоблюється та не охороняється іконою або рушником, скоріш прикрашається ознаками інших культур або сучасних тенденцій. Стосується це й одягу та всіх оточуючих матеріальних цінностей сучасного українця.

Одним із важливих питань сьогодні є ті звичаї та обряди, які мають місце в сучасній українській родині, як вони з часом змінилися чи асимілювались, що збереглось, а що ні. Говорячи про побут Одеси, не можна не згадати про багатонаціональність міста (близько 133 національностей в місті та області), нашарування і взаємовпливи культур та світоглядів, як результат – прояв самобутності духу міста. Серед опитаних респондентів переважна більшість українці за походженням, також є болгари, росіяни. Інформаційна база проведеного дослідження свідчить, що попри полікультурний характер міського життя, в сім'ї має місце збереження певних національних традицій. Урбанізаційний процес також впливає на формування культури і побуту сім'ї в місті. В респондентів, які проживають в місті з народження, сімейні традиції більш уніфіковані (чверть опитаних), респонденти ж, які приїхали до міста з різних районів Одеської області та інших областей України, зберігають певний досвід традиційної культури тієї місцевості, звідки походять. Це частина їх внутрішньої сутності, життєвого досвіду. У пам'яті зберігаються звичаї,

обряди, учасниками і свідками яких вони були. Багато з опитаних не поривають родинні зв'язки з рідним краєм. Відповідаючи на поставлені запитання, вказують на те, як «тут, в Одесі», і як «у нас», при цьому уточнюючи, що пам'ятають, чого не дотримуються, що є незмінним.

Самобутнє явище дошлюбного спілкування молоді в Україні завжди було одним з актуальних питань для дослідження, воно по-різному проявлялось в містах та селах. Вулиця з усією своєю різноманітністю обрядодій була звичним явищем для пересічного українця, чого не можна сказати про жителів міста: «На улицах у городі ніяких ігрищ нема, бо і моди нема, а може потому, що тут заперт на улицах бізчинствувать. Тут у мнеча, в шара, цурки, і кузьмірки ни гуляють ніхто, ні дівчата, ні хлопці. А коли хто охотний до гулянки, то гуляють у кеглі в саду... на вичорах кромі танців та пісень нема нічого, а на собранія після скакання гуляють у карти, прицім співають, потім гуляють у панаса» [2, с. 451].

До цивільного шлюбу помітно різне ставлення в одеситів. Третина респондентів дали негативні відповіді на дане питання, виражаючи своє позитивне чи «нормальне» ставлення, як правило, люди обґрунтовують його, називаючи «новшевством», «притираються одне до одного». Дехто аналізує загальнонаціональний рівень так: «сейчас молодые люди сначала пытаются сделать карьеру, достичь должного материального уровня и только потом создавать семью. Как ни странно, но сегодня семья стала не актуальна. Многие молодые люди задают себе вопрос: «А смогу ли это я?». Нет тех критериев жизни, что были в прошлом, они очень изменились (СЛП).

Обряди сватання та весілля частково збереглись завдяки тому, що «так прийнято», так було в батьків та самі батьки брали в цьому безпосередню участь. В більшості випадків обряд сватання зберігся в вигляді домовленості між сватами. Обрядовий хліб, як неодмінний атрибут весілля, в більшості зберігся – це коровай, яким батьки проводжають молодих до шлюбу і зустрічають. Про коровайний обряд окремі респонденти зазначають: «Робили це жінки, які збиралися і допомагали в приготуванні до весілля, навіть співали обрядові пісні. На щасливе подружнє життя. Коровай прикрашали шишками, голубками» (МЛ).

Саме ж весілля проходило за схемою: РАГС – ресторан. В половини респондентів було дотримання елементів обрядовості, інші ж святкували вдома або в селі у батьків. Йшли до шлюбу здебільшого разом. Молодий з поїздом приходив за нареченою, батьки молодої зустрічали молодого хлібом, сіллю на рушнику. Традиційний викуп зберігся в невеликої кількості городян (частина молодят їхали порізно до РАГСУ, відповідно в них навіть викупу як такого не було), наречений або дружба мав в старшої дружки викупити молоду, до викупу дружка мала підготувати конкурси.

У наш час городяни все більше використовують в оберегах ще й святу воду, ікону, якою проводжають молодих з дому: «Батьки молодої з хлібом проводжають. Благословили іконою, коли вийшли з хати молоді, повернулись до батьків, мати окропила їх свяченою водою та посіяла «парними» монетами, житом, цукерками, щоб добре, солодко і в парі прожили подальше життя (з розповіді дівчини, що під час інтерв'ю перебувала в шлюбі тиждень).

В Одесі мешкає велика кількість людей, які не є корінними одеситами, тому деякі традиції є результатом асиміляційних процесів. З часом обряди втрачають свою актуальність, але їх ще дотримуються, до прикладу в болгарських селах, що на півдні Одеської області, побутує звичай перепиняти, коли молоді повертаються додому: «У болгар друзья, знакомые, родственники останавливают, угощают вином. Тут есть много вариантов. Особенно если близкие родственники не могут прийти по какой-то причине на свадьбу» (ПДК). Зберігається традиція переливати молодим дорогу «за що старший дружба нагороджував грішми того, хто переливав» (КТІ), в іншому варіанті – «роздають калачі, солодке по дорозі додому з вінчання тим, хто стоїть дивиться» (КОВ). В основному, самі ж городяни не знають такої традиції, деякі, коли були на сільському весіллі, бачили подібне та в самих такого не було. Зустрічають молодих після шлюбу батьки, в більшості випадків короваем.

Посагу в традиційному значенні цього терміну зараз не дають, здебільшого в респондентів це були гроші, постільна білизна та посуд, а за придане молодого взагалі ніхто й не чув. Елементи обрядодій самого весілля почасти відображались та відображаються по-різному, найчастіше це хліб-сіль, рушник, коровай та вельон, який змінюють хусткою, не прив'язуючись до часу.

Самооцінка культурної ідентичності жителів Одеси свідчить про зберігання елементів традиційної обрядовості. З огляду на те, чи весілля увібрало в себе елементи традиційного українського, ствердно відповіла більша частина респондентів, за сучасним зразком весілля проходило в третини, також зафіксовані випадки болгарських народних звичаїв.

Проаналізувавши дошлюбне спілкування та весілля городян останніх десятиліть, можна побачити, як в традицію увірвалась сучасність, розітнувши всі кордони обрядів. Як правило, на першооснову нашарувався новий світогляд з прийдешніми правилами життя, що вже дає плоди. Залишається сподіватись, що відродження свідомості українців, яке має місце сьогодні, в подальшому набере сили для вороття до етнічної повноти свого Роду і це повнота буде присутня не лише в одиничних проявах своїх елементів.

Список використаних джерел:

1. Борисенко М. Побут міських мешканців України в 30-х роках ХХ століття / Мирослав Борисенко // Етнічна історія народів Європи: збірник наукових праць. – 2008. – № 24. – С. 12.
2. Дикарев М. Збірки сільської молодіжи на Україні / Митрофан Дикарев // Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. / за наук. ред. М. Гримич – К., 2010. – Т. 2: Молодь, молодість. Молодіжна субкультура. – С. 451-454.

Список інформантів:

- СЛП – Савотієва Любов Павлівна, 1955 р.н. Записала Н. Чабан в вересні 2013 р. в м. Одеса
 МЛ – Мілентіва Людмила, 1970 р.н., родом з Вінничини. Записала Н. Чабан в вересні 2013 р. в м. Одеса
 КТІ – Козланюк Тетяна Іванівна, 1969 р.н. Записала Н. Чабан в вересні 2013 р. в м. Одеса
 КОВ – Кошова Ольга Василівна, 1978 р.н., родом з Франківщини. Записала Н. Чабан в вересні 2013 р. в м. Одеса
 ПДК – Проданов Дмитро Костянтинович, 1950 р.н. Записала Н. Чабан в вересні 2013 р. в м. Одеса